ברכת נטילת ידיים בשחרית

נערך ע״י יחזקאל הרטמן

1) רא״ש ברכות פ״ט סי׳ כג

(עז) כי משי ידיה (עח) אומר ברוך אקב״ו על נטילת ידים לפי שידיו של אדם עסקניות הם ואי אפשר שלא ליגע בבשר המטונף בלילה. תיקנו ברכה קודם שיקרא ק״ש ויתפלל וראוי היה לברך על נקיות ידים אלא על שם שתיקנו בנטילת ידים לאכילה לברך ענט״י לפי שצריך ליטול מן הכלי [ר] והכלי שמו נטלא בלשון הגמרא לכך תיקנו נמי לברך על נטילת ידים. ונראה שאם אין לו מים ומנקה את ידיו בצרור ועפר שמברך על נקיות ידים (עט) דחייב אדם לנקות ידיו [ש] בשעת תפלה כדאמר לעיל (פ״ב דף טו.) דכתיב ארחץ בנקיון כפי. מזה יש ללמוד דהוא הדין בתפלת המנחה ובתפלת הערבית (פ) אם עשה צרכיו א) ונוטל ידיו מברך על נטילת ידים אבל כל היום כשעושה צרכיו אין צריך לברך כי אם אשר יצר [ת] דלא נתקנה ברכת על נטילת ידים כי אם לסעודה ולתפלה כי הך דהכא. (פא) כי משי אפיה אומר ברוך

2) רשב״א ח״א סי׳ קצא

ואם תשאל מאי שנא תפלת השחר מתפלת מנחה וערבית יש לומר לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב[12] חדשים לבקרים רבה אמונתך וכמו שבא להם ז״ל במדרש[13], וצריכין אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו, ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן ברכות שאנו מברכין בכל בקר ובקר, ולפיכך אנו צריכין להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו[14].

3) בית יוסף סי׳ ד

ח־יא וכן כתוב בספר הזוהר פרשת וישב (קפד:) על פסוק (בראשית לז יז) ויאמר האיש נסעו מזה. ועוד כתובים שם בנטילת ידים שחרית חידושין שאינם נמצאים בפוסקים וזה לשונו רבי שמעון פתח ארחץ בנקיון כפי וכו׳ תא חזי רזא דמלתא הכא דלית בר נש בעלמא דלא טעים טעמא דמותא בליליא ורוחא מסאבא שריא על ההוא גופא מאי טעמא בגין דנשמתא קדישא איסתלקת מיניה דבר נש ונפקת מיניה ועל דנשמתא קדישא נפקת ואסתלקת מיניה שריא רוחא מסאבא על ההוא גופא וכד אהדרת נשמתא לגופא אתעברת ההוא זוהמא והא איתמר דידוי דבר נש זוהמא דמסאבו אשתאר בהו ועל דא לא יעבר בר נש ידוי על עינוי בגין ההוא רוחא מסאבא עד דנטיל להון וכד נטיל להון כדין הא אתקדש ואקרי קדוש והיך בעי לאתקדשא בעי חד כלי לתתא וחד כלי לעילא דיתקדש מההיא

4) שולחן ערוך סי׳ ד

ב ד [ג] **ידקדק לערות עליהן מים** (ו) **שלשה פעמים** **(ג) להעביר רוח רעה ששורה עליהן:**

5) משנה ברורה סי׳ ד

ב (ח) ידקדק. כי חוץ מהטעמים הנזכרים בסעיף־קטן א שצריך ליטול ידיו לתפלה, צריך ליטול גם משום רוח רעה השורה על הידים; אך (יא) היכא דהנטילה הוא משום רוח רעה לבד לא היו מתקנים על זה ברכה, לכן אנו צריכים גם לטעמים הנ״ל: **(ט) לערות עליהן.** ויטלם לכתחלה עד פרק

6) בית יוסף סי׳ ז סעיף ב

וכן נמי בידים מלוכלכות בטיט וצואה עכ״ל: **כתוב** בתשובות המיוחסות להרמב״ן סימן קנ״ג מקובל אני ממורי הרב ז״ל שאין מברכין על נטילת ידים אלא בשחר ובשעת אכילה וכן אנו נוהגים על פי מורי ונראין דבריו עכ״ל. ורבינו הגדול מהר״י אבוהב ז״ל כתב כן בשם תשובת הרשב״א (ח״א סי׳ קנ) וגם האגור (דיני תפלה סי׳ ד) כתב כן בשם הרשב״א. ומשמע מדברי אותה תשובה וגם מתשובה שאחריה שאפילו אם רוצה להתפלל מיד תפלת מנחה או ערבית אחר עשיית צרכיו אינו מברך על נטילת ידים דדוקא בשחר תקנו לברך לפי שאנו נעשים כבריה חדשה בכל בוקר מה שאין כן בשאר תפלות ועוד יתבאר בסימן נ״ב (פד: ד״ה וי״א) בסייעתא דשמיא. וכתב רבינו הגדול מהר״י אבוהב ז״ל שכן כתב גם כן רבינו תם שאין לברך על נטילת ידים אלא בבוקר אבל כל היום כולו אפילו כשירצה להתפלל אין עליו לברך ואפילו שיהיו הידים מלוכלכות עכ״ל. וכן הוא מנהג העולם שאין מברכין על נטילת ידים אלא בשחר ובשעת אכילה בלבד אבל בשאר כל היום אם עשה צרכיו גדולים או קטנים ושפשף אף אם רוצה להתפלל מיד אינם מברכים על נטילת ידים. ונוהגין לברך אשר יצר אפילו לקטנים ולא שפשף כדברי הפוסקים שכתבתי לעיל (א):

7) שולחן ערוך סי׳ ז

א כל היום כשעושה צרכיו [א] א בין קטנים בין גדולים א) מברך (א) **אשר יצר** [ב] **ולא על נטילת ידים** ב **אף אם רוצה ללמוד (א) או להתפלל מיד:** הגה א) והיו ידיו מלוכלכות ששפשף בהן אפילו הכי אינו מברך על נטילת ידים:

8) מגן אברהם ריש סי׳ ד

ד א ויברך על נטילת ידים. א) לפי מאי דקיימא לן אפילו עשה צרכיו ועומד להתפלל אינו מברך על נטילת ידים, ובשחרית מברכין, צ״ל הטעם כמו שכתב הרשב״א [שו״ת ח״א סימן קצא] דבבוקר נעשה כבריה חדשה וצריכים אנו להודות לו, ועל דרך

9) רמב״ם פ״ד מהלכות ברכות

שאינו מטהר לתפלה אלא ידיו בלבד בשאר תפלות חוץ מתפלת שחרית *אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו ואחר כך יתפלל. ואם היה רחוק מן המים מקנח ידיו בלבד ואחר כך יתפלל:

10) שולחן ערוך סי׳ ד

אורח חיים ד דיני נטילת ידים

שולחן ערוך:

יג ל **(ט)** [יד] **אם היה** (יג) **נעור כל הלילה יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו שחרית להתפלל** [טו] **יא ולהעביר רוח רעה מידיו:** הגה ג ויטלם **יב** (יד) בלא ברכה:

יד ק **השכים קודם עמוד השחר ונטל ידיו יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו פעם אחרת (י) כשיאור היום** (טו) **להעביר יג רוח רעה השורה על הידים:** הגה (כג) ויטלם (טז) בלא ברכה:

טו י **(יא) יד** [טז] (יז) **ישן ביום יש להסתפק אם צריך לערות מים עליהן שלשה פעמים:** הגה ויטלם בלא ברכה:

מגן אברהם נ״י

יא ולהעביר. י) דבניעור לא חיישינן (ט) שנגע במקום מטונף, וגם יא) לא נעשה בריה חדשה: **יב בלא ברכה.** וב״ח [ד״ה וידקדק] כתב דיברך משום דלא פלוג רבנן, (כא) והוכיח כן מתשובת הרא״ש [כלל ד סימן א], ומ״מ אינה ראיה כל כך, דהרא״ש סובר דאף לתפלת המנחה צריך לברך בנטילה וא״כ הכי נמי אף ע״פ שלא הגיע זמן תפלה כיון שסופו להתפלל מברך, יב) אבל לדידן עיקר הטעם משום בריה חדשה, וזה אינו אלא בישן: **יג רוח רעה.** (הכי) [הכא*] לא נקט להתפלל כמו שכתוב סעיף י״ג דודאי כיון שקידש ידיו פעם אחת שוב אין צריך לקדש ידיו שנית (כג) אפילו ישן שנית, דפעם אחת נעשה בריה חדשה ולא ב׳ פעמים, אלא הספק הוא משום רוח רעה, ולכן אפילו ישן שנית אין צריך ברכה דלרוח רעה אין צריך ברכה: **יד ישן ביום.** דוקא ס׳ נשמין (לבוש סעיף טו וסדר היום סדר כוונת נטילת ידים):

ט״ז מגן דוד

(ט) אם היה נעור כו׳. בב״י [ד״ה ומשמע שאם] כתב לטעם הרשב״א [שו״ת ח״א סימן קצא] בנטילת שחרית שהוא משום שנעשה כבריה חדשה, ואם ניעור כל הלילה אינו נעשה כבריה חדשה, ואפשר שאפילו בניעור צריך ליטול ידיו שחרית, דכיון דתקנו ליטול ידיו שחרית לא פלוג רבנן, אבל להרא״ש [ברכות פ״ט סימן כג, שו״ת כלל ד סימן א] שאין צריך ליטול אלא מפני שנגע במקום המטונף, היכא דלא נגע משמע דלא תקון עכ״ל. וצריך לפרש דבריו דאמאי לא אמר גם לטעם הרא״ש משום לא פלוג, וצ״ל דדוקא להרשב״א שהטעם משום דצריך אדם ליתן שבח והודיה על חסדי השם יתברך שמחזיר נשמותיהם של אחרים שהיו ישנים, דוגמא לדבר בברכת לשכוי בינה דאיתא לקמן [סימן מו סעיף ח] על מנהגו של עולם מברך, מה שאין כן לטעם הרא״ש שאין זה חוק ליתן הודיה, אלא להציל אדם מעבירה שלא יתפלל בידים מזוהמות, וכיון שזה אינו צריך לזה לא בעי נטילה. זהו מקום הספק, על כן פסקו כאן שו״ע ורמ״א דיטלו בלא ברכה, כן נראה לי: **(י) כשיאור היום.** די״ל דבת מלך היא שורה עד אור היום ע״כ צריך נטילה באור היום: **(יא) ישן ביום כו׳.** יש להסתפק אי לילה גורם לרוח טומאה או שינה גורם:

11) הגהות רעק״א סי ד

ו) (שם סקי״ב) **אבל לדידן עיקר הטעם.** אין זה מוכח ועיין ט״ז ריש סימן זה. וגם י״ל דאנן מספקינן אם כהרשב״א או כהרא״ש, משום הכי אין מברכין בעשה צרכיו ומתפלל מנחה, דדלמא כהרשב״א ואין מברכין מספק. וא״כ הכא בניעור כל הלילה דהב״י מסופק אי אמרינן לא פלוג, י״ל אם עשה צרכיו דמברך דהוי ספק ספיקא, ספק כהרא״ש, וספק להרשב״א ג״כ מברך משום לא פלוג. ועיין (הגה אמר בן המחבר. ולפי זה יכול לצאת מידי ספק לטנף עצמו כמו שכתב הטור בטיבול ראשון בסימן תע״ג [רטו, נ], דלצאת מן הספק כתב שם דיעשה צרכיו קודם, ועיין באליה רבה [כאן ס״ק ח] שכתב ג״כ בניעור וטינף ידיו יכול לברך, ובעל כרחך מטעם שכתב אדוני אבי מורי ורבי זצ״ל משום ספק ספיקא.

12) משנה ברורה סי ד

בשני הסעיפים שאחר זה: (ל) בלא ברכה. יש (לט) מהאחרונים שחולקין על הכרעת הרמ״א בזה וסוברים דצריך לברך, (מ) ויש שמסכימים עמו. וכל זה בלא עשה צרכיו, אבל אם עשה צרכיו קודם התפלה, (מא) הסכמת אחרונים דבזה צריך ליטול ידיו ולברך. וכן נכון לעשות לכתחלה במי שניעור כל הלילה, כגון בליל שבועות, (מב) יעשה צרכיו או יטיל מים וישפשף, שאז לכולי עלמא

13) חיי אדם כלל ז

ו נָכוֹן לְהַמְתִּין לְבָרֵךְ ״עַל נְטִילַת יָדַיִם״ עַד לְאַחַר שֶׁמְּנַקֶּה עַצְמוֹ וְרוֹצֶה לְהִתְפַּלֵּל, דְּאָז יוֹצֵא לְכֻלֵּי עָלְמָא, אֲבָל כְּשֶׁבֵּרַךְ מִקֹּדֶם וְאַחַר כָּךְ יִפָּנֶה, לְהָרֹא״שׁ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ, וְאַף דְּלָא קַיְמָא לָן הָכֵי, מִכָּל מָקוֹם נָכוֹן לִזָּהֵר בָּזֶה (שם במג״א סי׳ ד׳ סעיף קטן

14) שערי תשובה סי׳ ד ס״ק ה

באר היטב. ומי שנוהג כהשו״ע ונטל מאלו בלא ברכה, אם אח״כ נזדמנו לו מים כשרים, יחזור ויטול מהם בלא ברכה, דהוה ליה ספק ברכות, דשמא יצא ידי חובת נטילה בראשונים, ואע״ג דלא בירך אז, מ״מ כיון שכבר סרה הרוח רעה ע״י נטילה הראשונה שוב לא יכול לברך על נטילה זו וצונו, ועל נטילה

15) מעשה רב סי׳ ג׳

(ו) [ז] ובשחרית יש לסמוך ברכת על נט״י לתפלה, ולא יאמר אותו תיכף כשקם כשאין דעתו להתפלל מיד״, ובלבד שלא ישכח.

16) ביאור הלכה סי׳ ד׳

כתב הגאון ר׳ חיים צאנזאר בהגהותיו. ומשמע מן החיי־אדם דמי שהוא קם זמן הרבה קודם התפלה, אפילו אם הטיל מי־רגלים, דזה כבר נקרא בשם עשיית צרכים, מכל מקום כיון דמסתמא כשיגיע בבוקר זמן תפלה ילך בבית־הכסא לנקות עצמו, ימתין עתה מברכת על נטילת ידים עד הבוקר כשינקה עצמו קודם התפלה, כדי לצאת דעת הרא״ש דסבירא ליה דעיקרה נתקן בשביל התפלה. ולכאורה קשה על עצתו: איך יצא עתה בברכתו אליבא דהרשב״א, הלוא במה שנטל ידיו תיכף כשקם יצא ידי חובת נטילה, ואיך יאמר עתה על הנטילה השניה ׳וציונו על נטילת ידים׳ ולומר דהברכה זו קאי על נטילה ראשונה, הלוא יש הפסק גדול, ולכתחלה יש ליזהר בזה מאד, כמבואר בהרבה אחרונים בסימן ו, עיין שם. אמנם באמת אפשר ליישב, דהרי כתב הבית־יוסף בסימן ו, דלטעם הרשב״א דמשום בריה חדשה, נוכל לאחרה ולסדרה עם שאר הברכות אף דהוא הפסק גדול, אך אם־כן יהיה צריך לברך אחר זה תיכף גם שאר ברכות השחר, ומסתימת לשון השערי־תשובה בסימן ו סעיף־קטן ה משמע שאין סובר כהחיי־אדם, אלא תיכף אחר עשיית הצרכים מברך על נטילת ידים ואשר יצר, וכן בדרך־החיים לא נזכר שום חילוק בענין זה, ואפשר שהטעם הוא משום קושייתנו הנ״ל, וכן מוכח בשערי־תשובה סעיף־קטן ד

17) שולחן ערוך סי׳ ו

ב כ **(ד)** [יב] ז* **יש נוהגין ה** (ד) **להמתין ו לברך על נטילת ידיים עד בואם** (ה) **לבית הכנסת ומסדרים אותם עם שאר הברכות** [יג] כ* **ובני ספרד ז לא נהגו כן:** הגה [יד] ג ועל כל פנים לא יברך שתי פעמים ומי שמברכה בביתו לא יברך בבית הכנסת וכן מי שמברכה בבית הכנסת לא יברך בביתו: [טו] ג ומי שלומד קודם שיכנס לבית הכנסת או מתפלל קודם יברכה בביתו ולא יברך בבית הכנסת **(ה)** ואפילו (ו) בכהאי גוונא יש נוהגין לסדרה עם שאר ברכות בבית הכנסת ואין מברכין בביתם:

18) משנה ברורה סי ו סעיף ב ס״ק ט

בסימן צב סעיף א בהג״ה ובמשנה ברורה שם, ועיין לעיל בסימן ד במשנה ברורה [סק״ד] שכתבנו שם בשם החיי־אדם שלכתחלה יותר טוב להמתין מלברך על נטילת ידים עד לאחר שמנקה עצמו ורוצה להתפלל, דאז יוצא לכולי עלמא, ועיין שם בביאור הלכה שכתבנו דטוב שאז יסדר אחר ברכת על נטילת ידים ואשר יצר גם שאר ברכות השחר, ובאופן זה מיירי החיי־אדם שכתב דיוצא לכולי עלמא. ועיין שם בביאור הלכה שבמעשה־רב כתב גם־כן כהחיי־אדם. ומכל מקום העושה כהשערי־תשובה יש לו גם־כן על מה לסמוך: (י) שמברכם בביתו. עיין במגן־אברהם ופרי־מגדים ושארי אחרונים שהסכימו, דאפילו